

NOVI MUZEJSKI POSTAVI U PROGRAMU KUSTOSKE RADIONICE MUZEJI I GALERIJE SUVREMENE UMJETNOSTI - POSLIJE RATA

Jadranka Vinterhalter

Institut za suvremenu umjetnost

Zagreb

Kustosku radionicu pod nazivom *Muzeji i galerije suvremene umjetnosti – poslije rata* organizirao je Institut za suvremenu umjetnost Zagreb u suradnji i suorganizaciji sa SCCA Sarajevo. Radionica se odvijala u tri dijela. Prvi, sredinom svibnja 1999., obuhvatio je obilazak muzeja Zagreba i Slavonije (Osijek, Vukovar, Ilok, Slavonski Brod). Potkraj lipnja slijedio je posjet Bosni i Hercegovini uz upoznavanje muzeja Sarajeva, Mostara i Travnika. Završnica, u listopadu 1999. uključila je



*Ravnateljica Gradskog muzeja Vukovar, Ruža Marić u razgovoru s kustosima ispred muzejske zgrade
snimila: Branka Cvjetičanin*

obilazak muzejskih ustanova Dubrovnika, Čilipa i Cavtata i dvodnevni Međunarodni seminar na istu temu, održan u Inter-univerzitetskom centru u Dubrovniku. Sudjelovalo je po osam, uglavnom mladih kustosa iz Hrvatske (Zagreb, Split, Osijek, Slavonski Brod), te isto toliko iz Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Travnik, Tuzla, Mostar). Uz mentore, sudionici su obilazili muzejske i druge kulturne ustanove u kojima su ih ravnatelji i kustosi vodili kroz postave, pokazivali depoe, upoznavali s muzeološkim problemima svojih institucija i govorili o budućim projektima. Upravo ovaj odlazak na teren, neposredan susret s muzejskom arhitekturom, prostorima, fundusima, predmetima i mogućnost dijaloga i razmjene iskustava s kolegama iz drugih sredina bili su najveće postignuće Radionice. Niti jednim drugim medijem, niti u virtualnom svijetu muzeja kreiranom upotrebom sofisticirane nove tehnologije, nije moguće doživjeti i spoznati niz složenih muzeoloških problema kao što je to iskustvo terenskog rada. Utoliko više što su muzeji mjesta pohranjene memorije ne samo predmeta koje čuvaju već i okružja u kojem djeluju sa svim njegovim povijesnim, društvenim i kulturološkim značenjem.

Cilj Radionice bio je, među ostalim, sumirati sve napore muzejskih radnika tijekom rata da sačuvaju funduse s kulturnom baštinom o kojoj skrbe i dati pregled svih stručnih poslova i projekata u poslijeratnom vremenu s kojima se kustosi suočavaju. Razmjena mišljenja i iskustava, uvid u druga i različita rješenja, trebala su ponuditi kustosima moguće odgovore na probleme s kojima se susreću u svojim ustanovama, dati smjernice za rješavanje pojedinih muzeoloških zahvata i projekata. Dakako, da je među prvim zadacima poratnog perioda kako u Hrvatskoj tako i u Bosni i Hercegovini bilo je, uz renovaciju muzejskih zgrada, rad na koncipiranju i izvedbi novih postava. Tako je Kustoska radionica nužno, kao nit vodilju svojega programa, imala temu novih muzejskih postava.



*Kustosi na stručnom skupu Ars Aevi u Skenderiji, Sarajevo, 1999.
snimila: Branka Cvjetičanin*



U razgovoru s Zijadom Demirovićem, direktorom za obnovu Starog mosta u Mostaru, u Zavodu za zaštitu spomenika Mostar snimila: Branka Cvjetičanin



Predrag Goll, ravnatelj pokazuje "Otvoreni depo" s donacijom Branka Ružiča Slavonski Brod, 1999. snimila: Branka Cvjetičanin

Kako će sudionici Kustoske radionice pisati o pojedinačnim muzejima i galerijama koje smo zajedno obišli, u ovom ćemo se tekstu zadržati na općenitom pregledu stanja novih postava u muzejima obuhvaćenim programom Radionice.

Najdrastičnija razaranja muzejskih zgrada zadesila su Gradski muzej u Vukovaru i Zavičajni muzej Konavala u Čilipima, koji su paradigma ratnih stradanja spomenika kulture. Ujedno, ova dva muzeja primjer su ponovnog nicanja zgrada i postava iz ruševina i pepela.

Vukovarski gradski muzej kompleksnog tipa, smješten u baroknom dvorcu Eltz, bio je prvi muzej- žrtva rata pošto su bombe na njega pale 25. kolovoza 1991. godine, da bi oslobođenje od okupacije, dočekaio u potpunim ruševinama. Sve muzejske zbirke, i one iz dvorca Eltz i one dislocirane u drugim zgradama, kao i kompletna kolekcija hrvatske umjetnosti 19. i 20. stoljeća iz Zbirke Bauer, po zauzeću grada sredinom studenoga 1991. pokradene su i prenesene u Beograd i Novi Sad. Do danas pitanje restitucije nije riješeno.

Djelatnici muzeja nastavili su rad u progonstvu, u Zagrebu, da bi se vratili u oslobođeni grad u proljeće 1997. godine. Tada Ministarstvo kulture Republike Hrvatske započinje parcijalnu obnovu prizemnih prostorija dvorca Eltz kako bi se osposobile za smještaj muzeja. Pokazalo se ispravnim stanovište da se ne čekaju povoljnije financijske prilike za kompletnu obnovu, tako da je Gradski muzej otvorio svoja obnovljena vrata već u svibnju 1998. godine. Niz od pet dvorana za izlaganje, a nasuprot hodnika niz radnih soba za kustose, veća dvorana za scensko glazbena događanja, pokazala su da je koncept ponovnog pokretanja aktivnosti postigao svoj cilj. U još uvijek devastiranom, porušenom i polupraznom gradu, Muzej djeluje kao fokusno mjesto kulturno umjetničkih zbivanja. Unutar obnovljenog muzeja velika dvorana koja je ostavljena netaknuta kao svjedok i opomena na rat, dojmljivo je svjedočanstvo za sve

posjetioce. Gorući problem muzeja jest povrat zbirki i tek će tada biti moguća projekcija novog stalnog postava.

Muzej u Čilipima, etnografskog karaktera, smješten je u tradicijskoj kamenoj konavoskoj kući koja je stradala u napadima na Konavle u jesen 1991. i u višemjesečnoj okupaciji. Zgrada je zapaljena, kao i većina kuća ovoga mjesta, tako da je unutarnja struktura potpuno izgorjela. Na sreću, glavina fundusa je na vrijeme evakuirana i sačuvana. Obnova zgrade, koju je po oslobođenju poduzelo Ministarstvo kulture RH, trajala je do ove godine, uz vrlo detaljno i pomno obnavljanje enterijera i fasade – kamen po kamen. Ravnateljica muzeja, Marina Desin, ima u planu buduću stalni postav koji će započeti kada svi arhitektonski radovi budu završeni.

Sljedeću kategoriju čine muzeji koji su stradali tijekom rata, zgrade su obnovljene, a stalni postavi dovršeni ili u fazi priprema:

Galerija likovnih umjetnosti Osijek

Osječka Galerija likovnih umjetnosti višekratno je stradavala za vrijeme petogodišnjih, najprije neprekidnih, a kasnije povremenih napada na grad. Renovacija zgrade koja je povjerena arhitektu Miroslavu Begoviću i njegovim suradnicima, iskorištena je da se u galeriju uvede potrebna muzeološka oprema od protupožarnih i protuprovalnih alarmnih sustava, nove rasvjete, do novih okvira za slike i grafike. Enterijer je obnovljen korektno, ali prilično bezlično i sterilno. Konceptcija njegova postava sažima pregled likovne umjetnosti osječkoga kruga i stavlja akcente na hrvatsku modernu, čime djeluje kao zagrebačka Moderna galerija u malom. Prilikom revidiranja i revaloriziranja fundusa, što je preduvjet za koncipiranje novoga postava, pokazalo se da zbirka nema djela suvremenih osječkih umjetnika koje izložbama promovira, kao što su Ivan Faktor i Krunoslav Stipešević. Za izložbenu djelatnost dodijeljen je prostor u prizemlju zgrade, ali



*Mirsad Sijarić vodi kustose-goste kroz izložbu u Zemaljskom muzeju BiH
snimila: Bbranka Cvjetičanin*

će se u perspektivi graditi zaseban objekt za recentne izložbe u vrtu Galerije.

Muzej Slavonije Osijek također je pretrpio ratna oštećenja, ipak, nisu bili potrebni veći zahvati u obnovi zgrade. Ovaj muzej kompleksnoga tipa, po broju predmeta najveći u Hrvatskoj, ima kronični problem pomanjkanja prostora koji će se u perspektivi riješiti njegovim proširenjem na zgrade unutar Tvrdje, gdje je smješten. Postav je obnovljen, prilagođen edukacijskoj funkciji koju muzej ima, ističući sve ključne zbirke i kapitalne predmete u njemu. Polaznici radionice imali su priliku vidjeti i izvanrednu i naslovima iznimno bogatu knjižnicu, smještenu u potpuno neadekvatnim uvjetima.

Umjetnička galerija Dubrovnik

Dubrovačka je galerija bila nadomak prvoj liniji obrane grada i pretrpjela je ratne štete koje su sanirane. Kako se grad otvarao posjetiocima i turistima, tako je i Galerija obnovila svoju izlagačku djelatnost. Za vrijeme posjeta imali smo prilike vidjeti izložbu Mediteranskih susreta, već tradicionalne manifestacije koja je brojnim eksponatima zaposjela prostor cijele vile Banac. Ovo je samo jedan u nizu brojnih primjera kada se zbog skućenog prostora stalni postavi moraju skidati kako bi se

uskladila i izlagačka djelatnost. Obišli smo i jedan od depoa Galerije u kojem je u krajnje nepovoljnim uvjetima vlage, na malom prostoru, stiješnjen bogati fundus koji sadržava i tristotinjak slika Vlahu Bukovca. Kada se renovira Galerija, što je zbog financijskih prilika u zastoju, depo bi morao biti prvi na redu hitne sanacije i prva muzeološka briga stručnjaka ove kuće.

Galerija likovnih umjetnosti Bosne i Hercegovine

Umjetnička galerija u Sarajevu, gradu koji je u neprijateljskom okruženju bio više godina, pretrpjela je s ukupnom gradskom arhitekturom svakodnevne napade s okolnih brda. Nužnu obnovu preuzela je na sebe švicarska vlada, a ova neuobičajena zainteresiranost stranoga partnera za obnovu jedne kulturne ustanove dolazi otuda što ova sarajevska galerija posjeduje značajnu i vrijednu zbirku švicarskog umjetnika Ferdinanda Hodlera. S druge strane, Galerija pruža primjer kako novac nije rješenje svih problema. Naime, obnova Umjetničke galerije koju je financirala Švicarska vlada, krenula je od krova prema depoima u podrumu zgrade. Završena je nova Galerija Pro Helvetia, u potkrovlju zgrade, prema projektu sarajevskog arhitekta Nikole Masleja, i uza suradnju švicarskih arhitekata kao

supervizora. Ovaj je izložbeni prostor primjer nesporazuma kada arhitekti ne žele čuti argumente i savjete muzejskih stručnjaka - kustosa iz kuće, što je rezultiralo nefunkcionalnim, može se reći nemuzealnim riješenjima, koja su nepopravljiva sljedećih 10 godina, koliko traje pokroviteljstvo nad ovom kućom. Tijekom ljeta 1999. obnavljala se fasada Galerije, te su postavljene skele. To je iskorišteno kao prostor i inscenacija za izložbu "Pazi, radovi!". Prema koncepciji i u organizaciji SCCA Sarajevo, pokazani su raznovrsni radovi 12 sarajevskih umjetnika uglavnom mlade generacije. Dakle, zgrada je poslužila za izlaganje, ali ne u enterijeru, već na fasadi, kao nastavak potrebe javnog djelovanja sarajevskih umjetnika kojima je svaki izlazak iz skućenog prostora skloništa u otvoreni prostor grada bio izniman akt ekspresije.

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine

Zemaljski muzej u Sarajevu teško je stradao neprekidnim bombardiranjem grada i upravo ove lokacije tijekom rata, a to što je služio kao prostor za pregovore i za upravljanje pokazuje kako politička moć onemogućava stručni rad. Manjak kadra napose se osjeća u ovoj muzejskoj kući jer obnova zgrade i postava ne ide tempom primjerenim poratnim prilikama i činjenici da se radi o najvećoj muzejskoj ustanovi nove države.

Na sreću, nisu svi muzeji tijekom rata zadobili rane i ožiljke. Međutim, kako su tijekom rata svi stalni postavi bili skinuti a zbirke pohranjene u sigurna skloništa, većina se muzeja primila obnavljanja postava, koji su uglavnom već bili zastarjeli i koncepcijski i tehnološki.

Moderna galerija Zagreb

Novi postav Moderne galerije u Zagrebu krajnje je osmišljeno koncipirao Igor Zidić, ravnatelj. Proteže se kroz čitav prvi kat Vranyczanijeve palače i zahvaća nekoliko dvorana drugoga kata. Prikazuje presjek hrvatske umjetnosti od 19. stoljeća do pedesetih godina, s dosad neuobičajenim akcentom na soc - realizmu kao povijesnom likovnom iskazu. Drugu fazu, umjetnost do naših dana tek treba realizirati. Ovaj usporeni tempo muzeološkog rada ne odgovara zahtjevima vremena i prilika.

Gradski muzej Iloka

Iločki je muzej pokazao koliko su muzeji u Hrvatskoj bremeniti zatečenim stanjem neobrađenih zbirki, nesredjenih depoa i muzejske grade, zastarjelih stalnih postava.

Ilok je danas primjer pozitivnih muzeoloških zahvata jer je Ministarstvo kulture RH pokrenulo reviziju muzejskih fundusa koja je u tijeku u Hrvatskoj i koja će svakako imati učinak na unapređenje muzejske struke. Renovacija zgrade je u tijeku, rade se projekcije za novi stalni postav. Tijekom okupacije grada

muzejska grada nije devastirana, ali su u svibnju 1997. ukradene najvrijednije slike zbirke Odescalchi.

Novi muzeji i nove muzejske zgrade su zasebna kategorija kojom se također bavila Kustoska radionica:

Muzej suvremene umjetnosti Zagreb

Kada smo ga posjetili, za Muzej suvremene umjetnosti upravo je bio raspisan natječaj za novu zgradu. Prijavljeno je oko 150 projekata, a stručni je žiri odabrao rad Igora Franića, mladog arhitekta. Projekt je to koji se ni po čemu ne izdvaja iz arhitekture šezdesetih u okružju lokacije na Novom Zagrebu, na kojoj bi se trebao podići novi muzej. Definirali bismo ga kao jedno neupadljivo i krajnje kompromisno rješenje.

S druge strane, novi vizualni identitet Muzeja, dizajnera Jurija Armande, o čemu smo detaljno obaviješteni u okviru Radionice, rješenje je koje uspješno funkcionira i komunicira s javnošću.

Odabrano je na pozivnom natječaju i već se mjesecima primjenjuje na pozivnicama, katalogima, memorandumima i drugim tiskovinama MSU. Znakovlje asocira otvaranje ka novom objektu i novoj koncepciji muzeja.

Galerija Richter, u Zagrebu područna je zbirka Muzeja suvremene umjetnosti smještena u zgradi u kojoj poznati arhitekt, član Grupe EXAT, Vjenceslav Richter živi i radi. Zbirka grafika, slika i skulptura koju je umjetnik donirao gradu Zagrebu smještena je u prizemlju vile s vrtom na Vrhovcu. Zbirka je obrađena, a u tijeku je prilagodba prostora novim potrebama izlaganja djela i otvaranja zbirke za javnost i za studijska proučavanja Richterova rada kao i kruga i vremena u kojem je djelovao.

Galerija umjetnina grada Slavonskoga Broda

Slavonski Brod je s Galerijom umjetnina grada pokazao kako se oko donacije jednog umjetnika kao fokusne točke mogu dalje nadograđivati nove donacije, urediti prostor u kojem bi se čuvala i obrađivala zbirka i započeti aktivnosti koje bi bile usmjerene na promoviranje suvremene umjetnosti. Upravo je to bio obrazac kako se oko individualne donacije poznatoga kipara Branka Ružića proširio krug na donacije njegovih prijatelja. Za sada je Ružićeva donacija smještena u "Otvoreni depo", vrlo pregledno i uredno složena na police spremionice. U centru grada Galerija ima izložbeni prostor, a u tijeku je renoviranje jednog segmenta tvrdave za potrebe stalnog postava i izlagačke djelatnosti Galerije.

Art radionica Barutana je nova inicijativa Slavonskobrodske galerije, usmjerena ka najaktualnijim zbivanjima i generaciji najmladih umjetnika. Za potrebe djelovanja dobiven je prostor stare barutane, unutar tvrdave, za sada neuređen, a potencijalno izvanredan upravo za alternativna umjetnička događanja.

Ars Aevi, Sarajevo

Posebno zbivanje koje je unijelo živost u Kustosku radionicu bilo je otvorenje Ars Aevi – projekta Sarajevo 2000. Kada je Enver Hadžiomerspahić, inicijator i voditelj projekta 1995. godine na simpoziju Checkpoint u Zagrebu iznio tada vizionarsku ideju da se sačini kolekcija suvremenih umjetnika koje će Sarajevu donirati najprestižniji svjetski muzeji i galerije, činilo se to kao utopija. Ideja da se kolekcija vrhunskih djela prikaže u Sarajevu, gradu kojem je namijenjena, realizirana je potkraj lipnja 1999. u prostorima obnovljene Skenderije. Održan je popratni skup koji je okupio mnoge stručnjake, muzealce i likovne kritičare, s namjerom da se dalje elaborira ideja o izgradnji objekta u kojem će donacije biti pohranjene. Premda je određena lokacija na prostoru pored Zemaljskog muzeja za budući muzej zamišljen kao niz paviljona, put do realizacije bit će vrlo težak, što ne umanjuje značenje kolekcije. Jer kako je primijećeno, po svijetu se grade nove muzejske zgrade s osrednjim kolekcijama, dok Sarajevo ima vrhunsku kolekciju bez zgrade.

Zaključak

Obilazak muzeja i galerija u programu Radionice pokazao je da dinamika renovacije zgrada i uspostava novih postava nije svuda ista, a ovisi od zatečenog stanja institucija i volje, te materijalnih mogućnosti nadležnih instanci. Dok su neke institucije mogle krenuti korak naprijed, druge su, nakon ratnih razaranja, morale najprije sanirati uništeno, a potom poduzeti ubrzane korake da se nadoknadi propušteno i uđe u nove muzeološke projekte.

Fundraising

Upravo je Kustoska radionica pokazala koliko se dodatnog novca može namaknuti i za jedan obrazovni projekt, premda on nije medijski zanimljiv i atraktivan kao jedna velika izložba. Naime, pokazalo se da postoje i domaći i međunarodni fondovi i donacije usmjerene upravo na edukacijske i muzejske projekte. Tako su Kustoska radionica i Međunarodni seminar realizirani, pored vlastitih fondova, uz donacije i potporu sljedećih institucija:

Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
APEXchanges, Amsterdam

Open Museum Initiatives OMI, New York
Education and Research Program, SCCA Network, New York
Inter-Univerzitetskog centra IUC, Dubrovnik
Art radionice Lazareti ARL, Dubrovnik
Muzejskog dokumentacijskog centra MDC, Zagreb

Summary:

New museum displays in the programme of the Curators' Workshop: Museums and galleries of contemporary art – after the war

In co-operation with SCCA Sarajevo, the Institute for Contemporary Art from Zagreb organised a Curators' Workshop under the title "Museums and galleries of contemporary art – after the war". The workshop was divided into three parts. The first was held in Zagreb, Osijek, Vukovar, Ilok, and Slavonski Brod. The second was held in Bosnia and Herzegovina – in Sarajevo, Mostar and Travnik. The last part included visits to museum institutions in Dubrovnik, Čilipi, Cavtat and participation in the International Seminar at the Inter-university Centre in Dubrovnik that dealt with the same topic. The aim of the workshop was, among others, to learn about professional tasks and projects in the post-war period, insight into different solutions, guidelines for the solution of individual museological interventions and projects, work designing new displays. The tour of museums and galleries in Croatia and Bosnia and Herzegovina showed the situation in individual institutions, from the renovation of the buildings and the repair of damage to the dynamics of establishing new permanent exhibitions, which depends on financial possibilities and the will of the curators themselves. It was seen that there exist both domestic and international funds and donations directed precisely at educational projects, so that the Curators' Workshop and the international seminar were financed with not only our funds but also with the assistance of the following institutions: the Foundation of the Croatian Academy of Science and Art, Zagreb; APEXchanges, Amsterdam; Open Museum Initiatives OMI, New York; Education and Research Program, SCCA, Network, New York; the Inter-University Centre IUC, Dubrovnik; Art radionica Lazareti ARL, Dubrovnik; and the Museum Documentation Centre, Zagreb.



Posjet Umjetničkoj galeriji Dubrovnik, u kojoj se održava izložba Mediteranski susreti snimila: Branka Cvjetičanin